

Majewski, Erazm

Garncarstwo we wsiach Grabowa i Góra (w pow. stopnickim)

Światowit 2, 29-43

1900

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GARNCARSTWO WE WSIACH GRABOWA I GÓRA

(W POW. STOPNICKIM)

(Ceramique à Grabowa et Góra, distr. Stopnica)

PODAŁ

ERAZM MAJEWSKI.

[Z 4 tablicami (IV—VII) i 8 rysunkami w tekście].

Garncarstwo przeddziejowe tak dobrze charakteryzuje okresy czasu i obszary terytoryalne, że nie pomija się jego próbek, choćby były nawet szczątkowe.

Znamy już w Europie tysiące grobów i cmentarzysk porządnie rozkopanych; wydobyte z nich okazy sztuki garncarskiej dokładnie zostały opisane i odrysowane. Zabytki owe w miarę postępu archeologii zdradzają coraz większą wartość naukową, bo dostarczają charakterystycznego materiału do badań porównawczych. Im więcej je poznajemy, tem wyraźniejszych dostarczają nam one wskazówek do oceniania wieku oraz typu grobów lub cmentarzy, z których zostają dobywane.

W miarę nagromadzania się tego rodzaju dokumentów okazuje się coraz mniej koniecznem posiadanie do badań materiału nieuszkodzonego.

Doszło do tego, że z jednej skorupki możemy bardzo często wnioskować o charakterze zrujnowanego oddawna cmentarzyska.

Bezwątpienia najlepiej i najpewniej jest rozpatrywać okazy, dochowane w możliwie mało uszkodzonym stanie, ale nie wszędzie natrafiamy na nie. Tam też gdzie ich już niema, albo też, gdzie jeszcze nie znaleziono okazów całych, nie lekceważy się dziś fragmentów. Owszem, zwraca się na nie tem baczniejszą uwagę, że mogą one stanowić ostatnie szczątki starożytnych osad lub cmentarzysk zniszczonych. Z zatraceniem się i tych znikomych śladów ginie dla nauki ostatni środek zapoznania się z charakterem archeologicznym miejscowym.

Oto powód, dla którego podaję tutaj w fotograficznej podobiznie dobór skorup, charakterystycznych dla zrujnowanych cmentarzysk we wsiach Grabowa i Góra. Niespecjalista może poczytać mój trud za owoc przesadnej pedanterii, jeśli nie.... dziwactwa. Z podobnem mniemaniem nie będzie dziś archeolog polemizował, jeżeli zaś zaznaczam możliwość takiego lekceważącego sądu, to jedynie, aby ostrzedz początkującego miłośnika nauki, ażeby nie zrażał się powierzchownymi sądami laików i robił swoje, a bezwątpienia przysporzy nauce szacownego materiału.

Wszak to tak niedawno, może 30 lat temu nie pojmowano archeologa, rozkopującego troskliwie kurhany. Dziś cały ogół już to usprawiedliwia, ale skorupki.... „ktoby co z tego doszedł“! Publikacja pierwszej seryi resztek zabytków ceramicznych z naszych pól cmentarnych — prócz wartości naukowej, jaką mieści sama w sobie, ma za cel pośredni zwrócenie uwagi początkujących badaczy na tę kategorię materiałów naukowych.

Często takie są one dobre, jak i naczynia całe, a w pewnych razach nawet lepsze, bo mało zajmują miejsca i więcej mówią, aniżeli niezupełny dobór całkowitych naczyń z pewnej okolicy. Zebranie większych lub wyraźniejszych szczątków pozwala na drodze porównawczej odtworzyć nieraz z zupełną pewnością wygląd naczyń potłuczonych, a tem samem umożliwia określenie charakteru cmentarzyska. Jedną tylko trzeba mieć przy zbieraniu skorup zasadę: nie należy wybierać „najładniejszych“, „najbardziej ornamentowanych“, ale zbierać wszystkie rodzaje, spotkane na polu, gdzie się one trafiają, bez względu na ich estetyczne czy też inne jakie przymioty.

Taki „normalny“ dobór ma zawsze wartość rzetelną, a już do specjalisty będzie należało ocenienie kolekcji i wyciągnięcie z niej wskazówek naukowych.

Kraj nasz zbyt mało jeszcze dostarczył nauce wiadomości, dotyczących charakterystyki naszych pól cmentarnych ciepłalnych, dlatego wszelkie ułamki mają dotychczas wartość dokumentów.

Na obszarze powiatu Stopnickiego dużo już zdobyłem tego rodzaju resztek i mam nadzieję, że więcej się one przyczynią do zrozumienia archeologicznego charakteru okolicy, aniżeli, gdybym pomijając je, poszukiwał tylko cało dochowanych cmentarzysk. Za objaśnienie niech posłuży fakt, że na obszarze, na którym udało mi się zdobyć *wiele mówiące resztki* kilkudziesięciu cmentarzysk, całych napotkałem zaledwie trzy, a inwentarz ich o całe niebo stoi niżej pod względem różnaitości typów od doboru skorup z owych kilkudziesięciu cmentarzysk.

Po tej przedmowie, skreślonej dla szerszego koła czytelników, niewiele mi już pozostaje do zakomunikowania. Dając na 4-ch tablicach reprodukcję fotograficzną okazów, nie potrzebuję ich opisywać. Zadaniem mojem jest zgromadzenie materiału do badań. Na wnioski, klasyfikację i uwagi, choćby je można wysnuwać, nie czas jeszcze. Pozostawiam je do osobnej pracy, opartej na obszerniejszym materiale. Hasłem zbieraczy dziś przedmiotowość i zwięzłość w opisach, a przede wszystkim unikanie dorywczych ocen, porównań i przypuszczeń. Większa część trudów, poświęcanych dawniej na takie opracowanie „wszechstronne“ każdego niemal znaleziska — okazała się zmarnowaną i stanowi balast bezużyteczny w literaturze, świadczący tylko o mniejszym lub większym zasobie erudycji piszącego, a najczęściej o jego śmiałości w formułowaniu przedwczesnych wniosków i określeń.

Dziś kto chce się zajmować rozbiorem lub określaniem zabytków nie przedsięwzięje podobnego trudu dodatkowo, przy opisie przedmiotowym jednego zabytku, ale czyni go głównym celem dzieła czy rozprawy. Opiera wtedy swe wywody na możliwie dokładnej znajomości wszystkiego, co dotyczy poruszanej kategorii zabytków.

Specjalizacya i tu, jak na całym obszarze nauki jest niezbędnym warunkiem postępu. Gdy tedy uzbieramy więcej materiału, przyjdzie czas na zestawienia, podobne do tych, jakie np. dla innych dzielnic Europy dokonali Brunner *) lub Götze **). Teraz zbierajmy tylko i nie wyrokujmy.

Wieś *Grabowa* leży w pow. Stopnickim (w południowo-wschodnim jej kątku), a nad samym brzegiem pasa nizinnego, ciągnącego się wzdłuż koryta Wisły.

Skorupy trafiają się na obszernych polach piaszczystych dokoła wsi, przeważnie na całym pasie wzgórków piaszczystych, równolegle do kierunku Wisły zalegających krawędź płaskowzgórza.

Trudno ocenić, do ilu one cmentarzysk należały, to pewna, że na obszarze wsi było nie jedno, ale więcej.

Dotąd nie natrafiono na całe groby. Może gdzieś jeszcze dotrwały. Tymczasem skorupy tylko i resztki przepalonych kości świadczą, że podle-

*) *Karl Brunner*. Die Steinzeitliche Keramik in der Mark Brandenburg. Braunschweig 1898.

**) *A. Götze*. Die Gefässformen u. Ornamente der neolitischen schnurverzierten Keramik im Fl. das Saale. Jena 1891.

gło ich wiele rujnującej działalności wiatrów. Każdy wichur silniejszy zrywa wierzchnią warstwę piasku z jednego miejsca i zasypuje inne. Odsłonięte brzegi naczyń grobowych, tkwiące w ziemi, rozbija noga przechodnia dwu lub czteronożnego i tak coraz głębiej, aż do dna niszczy ją zwolna groby stare.

Proces ten trwa już długie lata, nie dziw tedy, że w okolicy, gęsto zaludnionej, najznaczniejsza część zabytków uległa zniszczeniu. Tylko skorupy, rozrzucone po powierzchni piasków, raz odsłaniane, to znów zasypywane, choć zwolna lasują się i rozdrabniają, świadczą jeszcze o tem, co tu niegdyś było.

Rys 25 ($\frac{3}{4}$ wielk. nat.).

Dość znaczna różnorodność motywów ozdobniczych wskazuje na różny wiek grobów, poczynając od epoki kamienia gładzonego (neolitu), aż do pierwszych wieków ery Chrystusowej. Przewagę jednak mają okazy, zaliczane do czasów starszych (neolit i początki bronzu).

Do typowych naczyń epoki kamiennej należą między innymi:

Z ozdobą sznurkową, wgniataną:

Tab. IV, nr. 15, 19; tab. V, nr. 10; tab. VI, nr. 3, 4, 11, 13, 14; oraz rysunki 25 i 26.

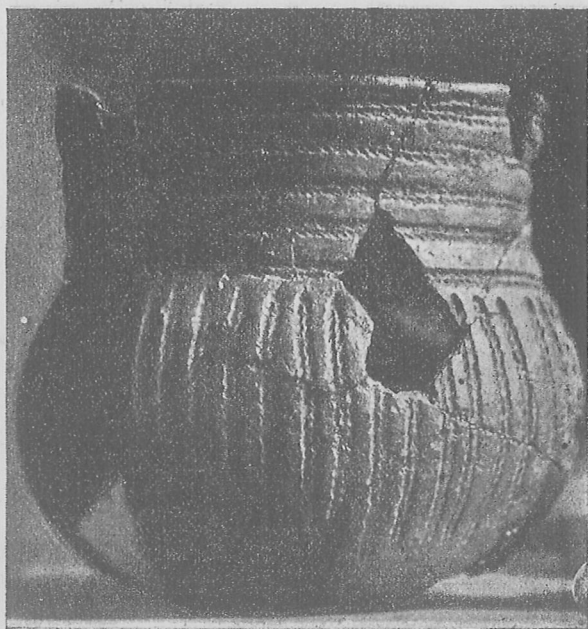
Z ozdobą kropkową i kreskową, wgniataną:

Tab. IV, nr. 6, 7; tab. V, nr. 8, 11, 12.

Z ozdobą palcową, wgniataną:

Tab. IV, nr. 1, 3, 4, 9, 14; tab. V, nr. 26; tab. VI, nr. 10, 12, 15.

Do epoki *pojawienia się brązu* należą między innymi: tab. IV, nr. 22; tab. V, nr. 9.

Rys. 26.

Naczynie neolityczne z ozdobą sznurkową.

Z doby późnej, w której panował *ornament falisty*, posiadam zaledwie parę skorup: tab. IV, nr. 17; tab. V, nr. 24.

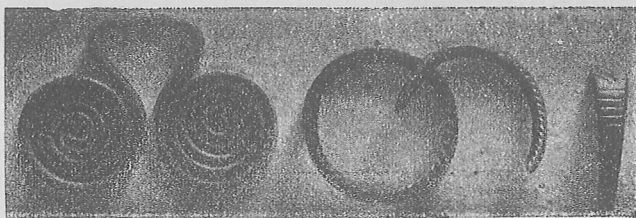
W jednym tylko miejscu znalazła się większa liczba skorup, należących do jednego naczynia. Dobrałem je i sklepiłem, a chociaż pozostały luki — kształt naczynia w zupełności dał się odtworzyć. Podobizna tego garnuszka o jednym uchu znaduje się pod fig. 26-tą.

Wymiary jego:

Szerokość u krawędzi 10,5 cm.

Wysokość 11,5 cm.

Do podobnego naczynia należało ucho, wyobrażone na tab. V, nr. 4, a zapewne i nr. 6. Wszystkie są charakterystyczne dla epoki kamienia gładzonego.

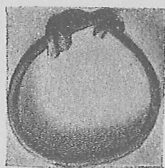
Rys. 27.

Rys. 28.

Rys. 29.

Szczątki bronzowe z Grabowej.

Które z wyobrażonych tu motywów okażą się ważniejszymi dla charakterystyki obszaru małopolskiego albo może i szczuplejszego, to dopiero przyszłość pokaże. Tutejsze wyroby zduńskie muszą się wiązać w różnym

Rys. 30. Pierścień bronzowy.

Rys. 31. Szczątek bronzowy.

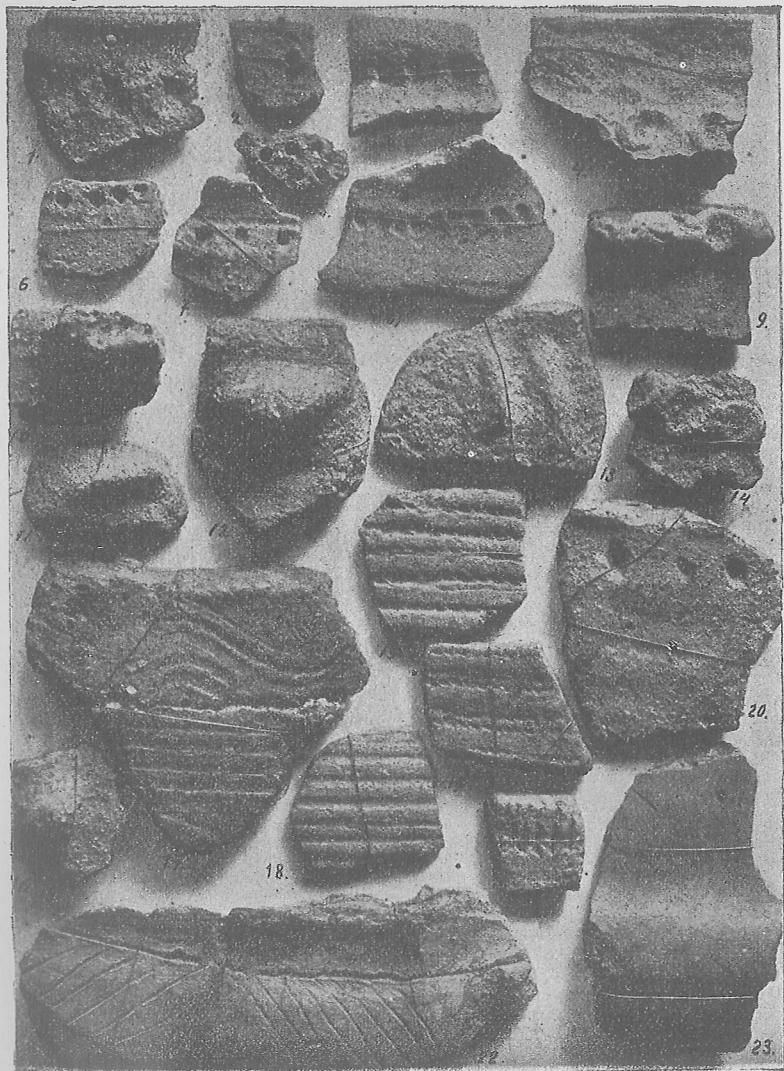
stopniu pokrewieństwa z typami innych obszarów Europy; gdy tedy poznamy ceramikę większej ilości stanowisk okolicznych, wtedy dopiero będziemy mogli poznać ogniska poszczególnych postaci, wysledzić z kąd szły i dokąd sięgały prądy kulturalne i etnograficzne, mające w nich swoje odbicie.

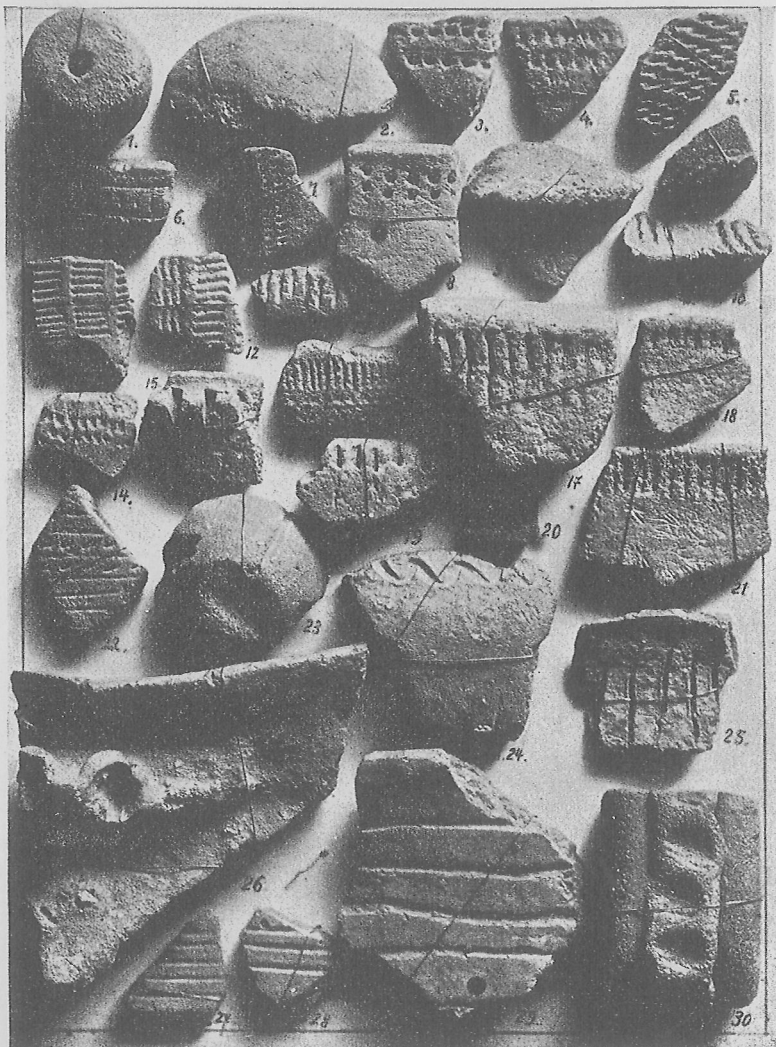
Za dawnością siedlisk tutejszych przemawiają inne znaleziska, współcześnie ze skorupami zebrane w granicach wsi Grabowa. Dla ścisłości wymienię okazy zakatalogowane. Charakter ich jest taki sam, jak w innych miejscowościach pow. Stopnickiego.

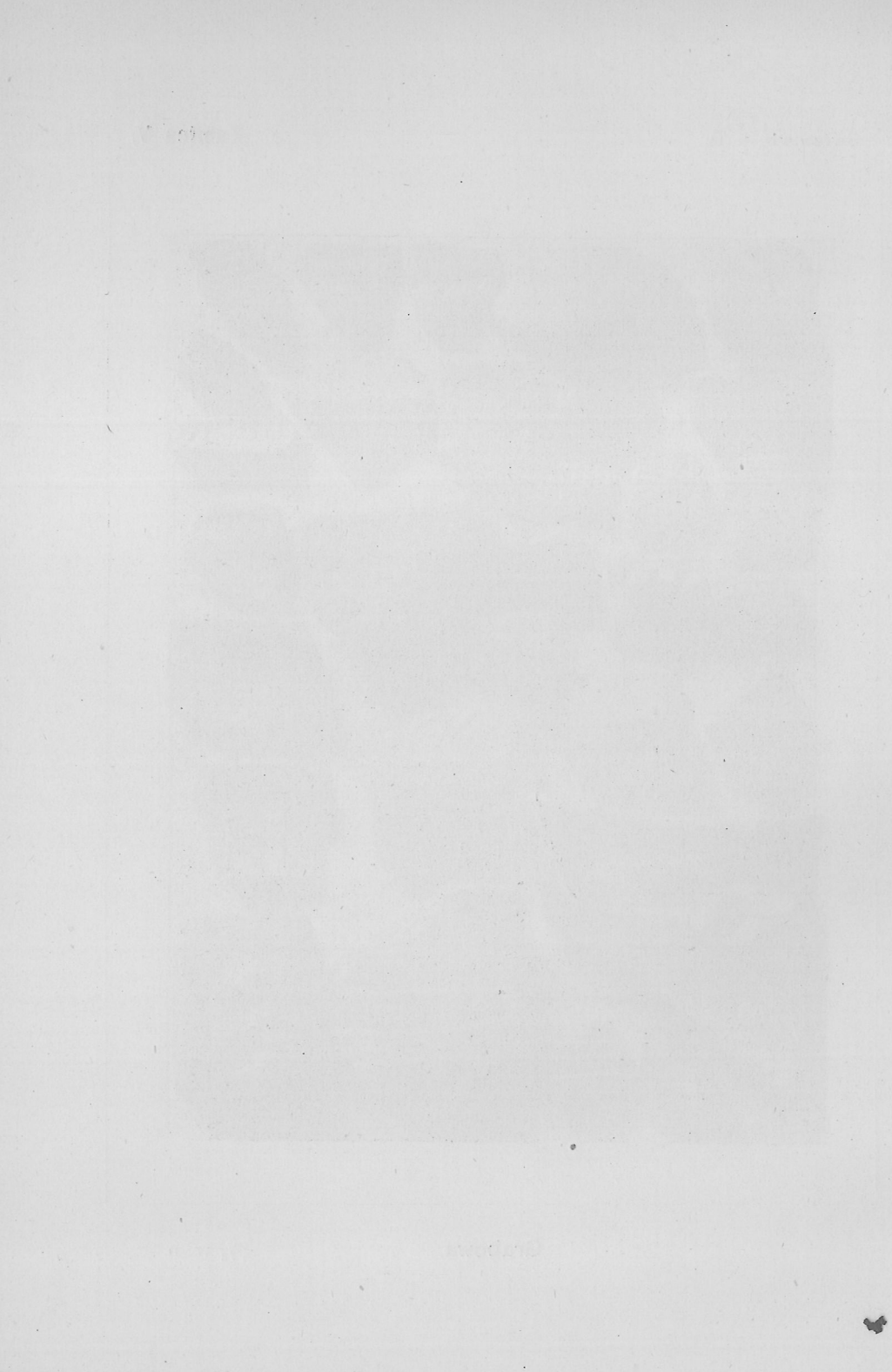
Narsędzia krzemienne:

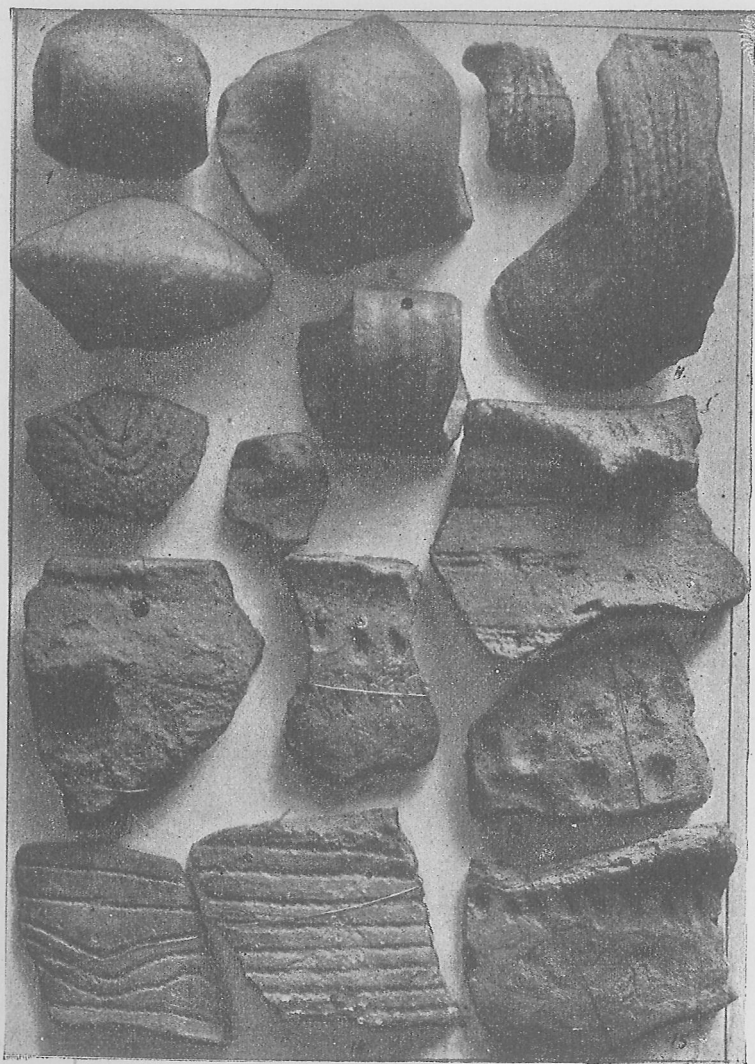
32 grotów do strzał dłutowate.

41 grotów do strzał o 2-ch skrzydełkach bez trzoneczka, starannie wyrobionych, w tem 3 okazy zaczęte lub zepsute.

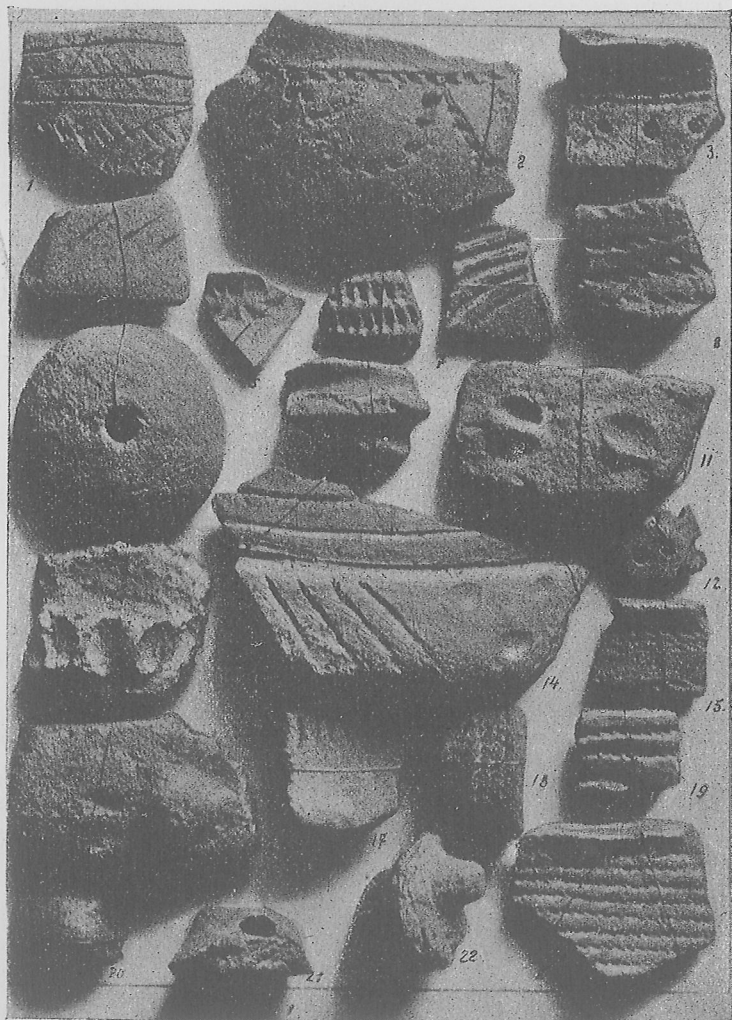

Grabowa.

G ó r a.

$\frac{2}{3}$ w. n.

16 narzędzi wysmukłych drobnych, starannie obrobionych typu t. zw. geometrycznego.

7 narzędzi wałeczkowatych (jak Światowit t. I. tab. IV fig. 17-21).

7 skrobaczów.

15 blaszek krzemiennych w kształcie noży, małych i średniej długości.

42 różnych narzędzi.

9 szczątków narzędzi gładzonych.

Okazy te znajdują się w moim zbiorze pod N-ami inwentarza: 5861-5953, 9753-9797, 9798-9830.

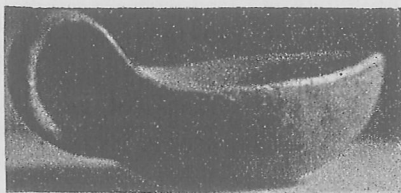
Resztek bronzowych niewiele udało mi się zebrać. Jest ich wprawdzie kilkadziesiąt, ale większość stanowią drobne i nic nie objaśniające ułamki drutu lub blaszek. Kilka tylko okazów jest calszych — te podaję obok w podobiznie (fig. 27-31, Nr. katal. 5954-5956, 9805-6).

Z narzędzi gładzonych jeden tylko toporek posiadam całkowity i ten zasługuje na wymienienie zarówno z powodu rzadkiej formy, jak ze względu na materiał, z którego został zrobiony (Nr. inwent. 8007). Różni się on tem od typu pospolitego, że otwór przewiercony został przez krótszą oś bryły, wskutek czego zbliża się kształtem do dzisiejszej motyczki. Umołowiony, ma ostrze zwrócone do toporzyśka nie podłużnie, ale poprzecznie.

Materiał jest wyjątkowy i nie miejscowy. Zdaje się być nefrytem, ale jest zupełnie matowy. Zewnątrz biało-zielono-szary, mocno spątynowany, w otworze bardzo dobrze prześwidrowanym znacznie ciemniejszej barwy szaro-zielono-czarniawej, niejednolitej.

Dolna powierzchnia w części pozostała chropowatą i nieopolerowaną, również część powierzchni górnej, przy ostrzu. Wskazuje to, że toporek ten sporządzono z małego kamienia, którego część ścian naturalnych zachowano przy ogładzaniu.

Że rozporządzano małym kawałkiem skały, tego dowodzi próba wiercenia we właściwym, powszechnie używanym kierunku, której ślad dochował się na jednym boku toporka. Porzucono jednak zamiar, bo okazało się, że grubość bryły (19 mm) jest za małą do pomieszczenia

Rys. 32. Miseczka gliniana z cment. we wsi Góra.

otworu. Wywiercony w szerszej powierzchni otwór mierzy 16 i 15 cm. średn.

Wieś Góra sąsiaduje niemal z Grabową. Tuż pod wsią, na wydmie piaszczystej zebrałem prócz innych zabytków, które wymieniam niżej, w Sprawozd. z wycieczki, kilkadziesiąt skorup. Wyraźniejsze i charakterystyczne przedstawiam na tablicy VII-ej i na rysunku 32-m.